

Sociológia 1979

Stalo se již tradicí, že na stránkách *Sociologického časopisu* je věnována každým rokem pozornost souhrnnějšímu hodnocení všech vydaných čísel *Sociologie* v minulém kalendářním roce.

Casopis Sociológia s podtitulem *Casopis pre otázky sociológie a vedeckého komunizmu* si trvale udržuje dobrou odbornou úroveň. Z obsahu uveřejněných statí, recenzí a metodologických studií je zřejmé, že patří mezi důležité zdroje informací o rozvoji sociologického myšlení v Slovenské socialistické republice a představuje současně metodologickou a metodickou pomoc mladým začínajícím sociologům.

Zásahu na tom má nesporně redakční rada a redakční kruh, jejichž členy jsou vesměs známí a fundovaní odborníci z oboru marxisticko-leninské sociologie (A. Sirácky, J. Zvara, J. Karásek, K. Rychtařík, J. Jančovičová, T. Ollik, O. Mošner, D. Sagara, K. Slivka, D. Alijevová, M. Katriak, J. Hrabina, J. Suchý a jiní).

Sociológia si zachovává své tradiční obsahové členění, v němž jednotlivé rubriky mají vyhraněný koncepční záměr. Vyváženost rubrik je zřejmá z těchto údajů:

Rubriky:	Úvodníky	4
	Štúdie	18
	Rozhľady	6
	Zo sociologických výskumov	6
	Metodologická rubrika	4
	Recenzie	19
	Z vedeckého života	9
	Anotácie	3
	Bibliografie — uveřejněná ve 4 číslech	

Úvodníky se zabývají důležitými společensko-politickými událostmi a současně koncipují klíčové otázky, jimiž se musí sociologie zabývat v daném období. Tak například ve 3. čísle A. Vanko píše o *sjezdu KSČ a generální linii výstavby socialismu*. I když jsou zde více akcentovány společensko-politické souvislosti, nelze přehlédnout význam sociologických aspektů, které úvodník obsahuje. A. Vanko shrnuje své úvahy takto: „Program schválený IX. zjazdom KSČ sa stal východiskom pre nasledujúce desaťročie. Na výsledkoch, ktoré sa dosiahli jeho plnením, rozvíjal sa ďalej socializmus čoraz viac už na vlastnom základe. Dosiahnuté výsledky predstavujú novú etapu nielen v dejinách Komunistickej strany Československa, ale aj v dejinách našich národov a štátov. Prezентujú tak prednosti socializmu, na ktoré zamerala v krízovom období deštruktívnu kritiku pravica. S odstupom troch desaťročí sa stáva hodnotenie nielen 50. rokov, ale celého obdobia budovania reálneho socializmu jednou z deliacich čiar ideologického a politického zápasu. Podčiarkujeme tak politický a ideový aspekt socialistickej výstavby, čím zdôrazňujeme, že napriek zložitosti a nedostatkom sa utvorili predpoklady na zvyšovanie úrovne životných a spoločenských istôt pracujúceho človeka.“(1)

Významným a podnětným je úvodník, který napsali J. Kohout a J. Zvara, v němž se zamýšleli nad *IX. světovým sociologickým kongresem*, konaným ve švédské Uppsale v srpnu 1978. Jde o zamyšlení, v němž je provedena zevrubná analýza a hodnocení i VII. světového sociologického kongresu, konaného poprvé v historii v socialistické zemi, ve Varně v Bulharsku. Na IX. světovém sociologickém kongresu — jak zdůrazňují autoři — se projevil všeobecný zájem o marxismus ve dvou rovinách. Na jedné straně v pozitivní snaze o jeho pochopení a na druhé straně ve snaze o jeho dezinterpretaci, přičemž nelze pominout fakt, že celá řada referátů metodologicky vycházela z idealistických pozic, operovala v terminologii subjektivního idealismu a psychoanalýzy a nechyběly ani referáty vyúsťující v mystiku.(2) IX. svě-

(1) Sociológia č. 3/1979, s. 207.

(2) Sociológia č. 2/1979, s. 102.

tový sociologický kongres zřetelně ukázal na omezenost buržoazní sociologie a současně zdůraznil přednosti marxisticko-leninské sociologie prezentované především produkcí v SSSR a dalších socialistických zemích. Pokud jde o sociologii v ČSSR, autoři správně zdůrazňují její přínos takto: „Konfrontace současného stavu naší sociologie se zkušenostmi z jednání kongresu ukázala, že československá marxisticko-leninská sociologie přináší nejen v tematice, která byla předmětem kongresového jednání, ale i v dalších oblastech sociologického výzkumu nové, teoreticky přínosné a společensky užitečné poznatky.“(3) Ve druhém čísle je uveřejněn seznam československých příspěvků na IX. světovém sociologickém kongresu.

Ve čtvrtém čísle je věnován úvodník *místu a postavení katedry sociologie filozofické fakulty Univerzity Komenského*, která je charakterizována jako důležité slovenské sociologické pracoviště. Autorem úvodníku je vedoucí katedry sociologie a člen redakční rady J. Karásek. Věnuje zvláštní pozornost vymezení místa katedry v rámci sociologických pracovišť a rozvoji sociologického bádání, výchově kádrů, struktuře výuky a angažovanosti pracovníků katedry v Slovenské a Československé sociologické společnosti, Socialistické akademii Slovenska, jakož i v činnosti redakční rady *Sociológie*.

V šestém čísle je uveřejněn úvodník, který se zabývá *problematikou vědeckého komunismu jako sociálně politickou teorií marxismu-leninismu*. Autor K. Slivka píše, že vědecký komunismus byl vždy teoretickým základem činnosti komunistických stran. Zabývá se otázkami vymezení předmětu vědeckého komunismu, odhaluje pozadí revizionistických útoků proti vědeckému komunismu v krizových letech, všimá si místa vědeckého komunismu v systému společenských věd. Vědecký komunismus má nezastupitelné místo v celém systému marxisticko-leninské teorie: „Filozofiou komunizmu je teória vedeckého komunizmu. Socialistická spoločnosť je oveľa zložitejšia, ako sme to na začiatku jej budovania videli. V jej složitých protirečivých vzťahoch sa môžeme správne orientovať iba vtedy, keď sa budeme riadiť touto vedeckou filozofiou vedeckého komunizmu.“(4)

V roce 1979 byla dvě čísla časopisu *Sociológia* monotematická: Číslo 1 se zabývalo *problematikou socialistického způsobu života mladé generace*, číslo 6 *otázkami vědeckého komunismu*. Těmto tématům je na stránkách *Sociológie* již tradičně věnována trvalá pozornost.

Úvodní studie čísla 1 pojednává o *účasti SSM na socialistické výchově mládeže* (H. Vácha). Další stati jsou zaměřeny na *formování socialistického způsobu života mladé generace* (J. Suchý); na *politickou aktivitu v procesu tvorby způsobu života* (F. Zich); na *aktuální otázky komunistické výchovy* (O. Baláž); na *marxistické a nemarxistické pojetí politické aktivity mládeže* (A. Matějovský); na *funkci práce v utváření socialistického způsobu života* (L. Malická); na *úlohu kultury v rozvoji socialistického způsobu života mládeže* (E. Malá). Zvlášť důležitá pozornost je v tomto čísle věnována *funkci mládeže v integraci třídně sociální struktury ČSSR*. Autor (L. Macháček) zdůrazňuje význam trvalé pozornosti, kterou KSČ věnuje otázkám přípravy mládeže pro život a práci v socialistické společnosti, vymezuje místo mládeže v sociálně třídní struktuře ČSSR a podrobněji analyzuje funkce mládeže v procesech homogenizace sociálně třídní struktury ČSSR a v procesech prohlubování morálně politické jednoty československé společnosti.

Druhé monotematické číslo (č. 6) je věnováno — jak jsme se již zmínili — otázkám vědeckého komunismu. Jsou zde uveřejněny stati: *Leninská etapa vo vývoji vedeckého komunizmu* (J. Zvara); *Rast úlohy vedeckého komunizmu — zákonitosť revolučnej premeny sveta* (H. Vrba); *K integrácii spoločenských procesov* (M. Pecho); *Niektoré sociálno-politické a ideologické aspekty medzinárodnej socialistickej spolupráce* (F. Kan).

V rámci těchto statí velmi dobré teoretické úrovně je zejména přínosem statí J. Zvary, a to především po stránce metodologické. Autor podrobněji ukazuje možnosti a přednosti vědeckého komunismu při analýze sociálně politických jevů a procesů. Zvlášť velkou pozornost věnuje metodě vědeckého komunismu z hlediska požadavků leninismu. Zdůrazňuje, že metodou vědeckého komunismu je dialekticko-materia-

(3) *Sociológia* č. 2/1979, s. 107.

(4) *Sociológia* č. 6/1979, s. 479.

listická metoda. „Vychádzajúc z predmetu vedeckého komunizmu a jeho kategórii, treba však ako o metóde hovoriť predovšetkým

1. o špecifickej jednote logického a historického. Zovšeobecnenie zákonitostí revolučného boja, skúmanie vývoja strategických a taktických princípov má vo vedec-kom komunizme osobitný význam;
2. o analýze konkrétneho pomeru triednych síl v danej epoche a krajine a v medzi-národných vzťahoch;
3. o komplexnom prístupe k triedno-sociálnym a politickým vzťahom a javom v procese budovania socializmu;
4. o ďalších metódach systémovej analýzy, porovnávacej analýzy sociálnych a poli-tických systémov, zovšeobecňujúcej analýze dokumentov a štatistických údajov, o sociologickej analýze, o použití sociálnych experimentov, výskume verejnej mienky atď., slovom o použití všetkých metód z marxisticko-leninskej výzbroje spoločenských vied.“(5)

Tato široká paleta metod, jimiž disponuje vedecký komunizmus, presvedčivo zvy-razňuje nezastupiteľnosť vedeckého komunizmu pri zskúmaní a analýze sociálne triednych javů a procesů v jednotlivých etapách vývoje socialistické společnosti. V mi-nulosti se více akcentovaly jen dvě metody vědeckého komunizmu, a to logicko-histo-rická metoda a metoda třídní analýzy. I když tyto metody mají stále dominující význam, nelze se omezovat pouze na ně. To by nevyčerpávalo všechny možnosti vědeckého komunizmu.

V obsahové struktuře statí uveřejněných na stránkách časopisu *Sociológia* mají v dalších číslech zvláštní význam statí zabývající se sociálně třídní strukturou socialistické společnosti v ČSSR. Mezi autory, kteří se touto problematikou delší dobu zabývají, patří i známý slovenský sociolog V. Bauch. Ve třetím čísle uveřejňuje stat *Vývoj sociálně-třídní struktury národů a národností*. Snaží se v ní zachytit dosaženou úroveň vývoje sociálně třídní struktury dvou národů — českého a slo-venského — včetně obyvatelstva maďarské národnosti, která v menšinách Českoslo-venské socialistické republiky reprezentuje nejpočetnější národnostní skupinu, a hle-dat způsoby a zdroje jejich dalších sblížení.

O *problematicke vymezení dělnické třídy v socialistické společnosti* pojednává stat E. Gibartiho v čísle 2. Při vymezování pojmu dělnická třída se autor opírá o práce klasiků marxismu-leninismu: „Opierajúc sa o teoreticko-metodologické východiska a závery klasikov marxizmu-leninizmu, presvedčame sa, že pri vymedzovaní robot-nickej triedy socialistickej spoločnosti nejde len o problém intelektuálizácie práce, problém kvalifikačnej a profesijovej štruktúry, ale predovšetkým o ekonomický problém, problém súčasného postavenia a funkcie robotnickej triedy v socialistickej spoločnosti, v systéme výrobných vzťahov, spoločenskej deľby práce a pod.“(6)

Několik statí je věnováno metodologickým otázkám: *Matematika v poznávaní sociálnej skutočnosti* (A. Ritomský), *Problém poznávacej snímky a identifikácie jej druhov v sociologickom bádani* (J. Schenk); *K sociologickému výskumu spoločenských javov* (A. Čechovič).

Ivan Hutira a Ján Škodáček ve statí *Nacionalizmus — nástroj antikomunistickej diverzie proti Československej socialistickej republike* věnují pozornost analýze funkcí nacionalismu v systému buržoazních teorií. „Právom tvrdíme, že buržoázia a jej spojenci využívajú buržoázny nacionalizmus ako jednu z hlavných zbraní ideolo-gickej diverzie.“(7) Buržoazní teorie zabývající se nacionalismem se v mnohém liší, avšak současně mají mnohé rysy společné. Jsou abstraktní, nehistorické a nevědecké, avšak poskytují návod jak politicky zužitkovat národnostní nenávisť a šovinismus z hlediska cílů, jež sleduje buržoazní propaganda.

Velkým přínosem zejména pro rozvoj sociologických výzkumů jsou články uve-řejněné v rubrikách „Rozhľady“, „Zo sociologických výskumov“ a „Z vedeckého života“. Jde o příspěvky, v nichž jsou zpracovány výsledky sociologických výzkumů nebo diskutován nějaký klíčový pojem konkrétního sociologického výzkumu. Nechy-bějí zde ani informace a zprávy o uskutečněných konferencích a seminářích.

V roce 1979 uveřejnil časopis *Sociológia* více recenzí než v předcházejících roční-cích. Recenze mají rozdílnou úroveň i kvalitu. Lze je rozčlenit do dvou skupin: jedny mají spíše povahu informativní, zatímco druhé plní více funkci kriticko-hodnotící.

(5) Sociológia č. 6/1979, s. 483—4.

(6) Sociológia č. 2/1979, s. 118.

(7) Sociológia č. 3/1979, s. 210.

Porovnáváme-li úroveň dnešních recenzí například s recenzemi uveřejňovanými v časopise *Sociológia* na začátku sedmdesátých let, můžeme odpovědně konstatovat, že se značně zvýšila jejich kritičnost a obsahová hloubka. Recenzenti si více všímají, v čem je daná práce přínosem pro rozvoj sociologického myšlení a v čem může přispívat ke zvyšování metodologické úrovně sociologického bádání, nebo v čem je přínosem při otevírání určitého problému, jenž zasluhuje sociologickou analýzu. Zvláště cenná je recenze *Sovietský sociologický časopis* 1978, kterou napsali autoři A. Čechovič, V. Harmadyová, M. Kolcunová, A. Kvasničková a L. Macháček. Jde o nejrozsáhlejší recenzi, jež byla na stránkách časopisu *Sociológia* uveřejněna. Jsem přesvědčen, že tato recenze, která má bohatý informační zdroj, nesporně přispěje k hlubší orientaci naší sociologické fronty v sociologickém myšlení a bádání, jak je prezentováno v sovětském časopise *Sociologičeskije issledovanija*.

Je žádoucí, aby v dalším období byl tento kriticko-hodnotící aspekt recenzí dále prohlubován. Zkušenosti ukazují, že objektivnější jsou ty recenze, které jsou zpracovány na vyšší odborné úrovni nebo více autory.

Cenným zdrojem informací jsou anotace a bibliografie. Je dobře, že se v některých číslech každým rokem takovéto informace na stránkách časopisu *Sociológia* objevují. Ve čtvrtém čísle je uveřejněna výběrová bibliografie z prací členů katedry sociologie FFUK za léta 1964–1978. V čísle 6 je výběrová bibliografie z literatury vědeckého komunismu a v čísle 2 výběrová bibliografie z literatury o problematice mládeže v Československu.

* * *

Časopis *Sociológia* má své nezastupitelné místo v toku důležitých sociologických informací ve Slovenské socialistické republice. Jsou nesporně hodnotné i pro sociologickou frontu v ČSR. Jsem plně přesvědčen, že všichni sociologové najdou na jeho stránkách mnoho cenných podnětů pro svou práci.

V roce 1979 přispěl časopis *Sociológia* k obohacení všech funkcí marxisticko-leninské sociologie i k řešení jejich úkolů, které byly koncipovány v dokumentech strany.

Alexandr Fazík

21. ročník Demografie

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje, přinesla v roce 1979 příspěvky postihující nejen vlastní demografická témata v užším smyslu slova, ale též širší souvislosti podmínek reprodukce obyvatelstva v ČSSR a vztahy mezi demografickými procesy a procesy sociálními a geografickými.

Nejvýraznějším tematickým blokem ročníku je seriál článků V. Srba, informujících o rozsáhlém šetření plodnosti, provedeném v létě 1977 Federálním statistickým úřadem podle doporučení Světové populační konference v Bukurešti v roce 1974, s přímou metodickou pomocí Mezinárodního statistického ústavu. Hlavním úkolem tohoto výzkumu bylo vytvoření předpokladů pro širše pojaté mezinárodní porovnání reprodukčního chování světových populací, včetně rozvojových zemí, ale při koncepční přípravě výzkumu v ČSSR bylo pamatováno navíc na otázky týkající se důležitých aspektů specificky československé populační problematiky. Výsledky výzkumu proto umožňují přímé odpovědi na některé aktuální otázky populačního vývoje ČSSR. Čtenář se může seznámit s dotazníkem, který vyplňovaly při řízených rozhovorech ženské sestry, s metodologickými východisky výzkumu a s jeho hlavními výsledky. Šetření postihlo v celé potřebné hloubce nejdůležitější aspekty současného reprodukčního vývoje: rodinný stav, veškerá těhotenství, plánování rodičovství, šíření antikoncepce, otázky ekonomické aktivity žen a postoje žen ke státní natalitní politice.

Tři příspěvky referují o výzkumech, které se zabývaly velmi vážnou otázkou příčin stálého růstu rozvodovosti a analýzou podmínek, za nichž k tomuto růstu dochází. I. Možný ve studii *K některým vztahům mezi povahou práce a rozvodovostí* prokazuje sociální podmíněnost rozvodového chování na zkoumání vztahů mezi rozvody na straně jedné a vzděláním, povoláním a příjmem na straně druhé. Studie J. Prokopce a J. Rothové *Situace rozvedených žen při hledání dalšího životního*